

SANATIN KAYNAĞI; SANAT-MAJİ-AVCILIK ARASINDAKİ İLİŞKİ II

Maji, doğa üstü kuvvetler üzerine kurulmuştur. Maji, toplum içinde insan yaşamını düzenler. İlkel insan, doğal olaylar arasındaki ilişkileri objektif olarak izleyebilecek kapasitede değildir. Bu insanların inancına göre, bu olaylar ve kuvvetler onları kontrolleri altına alabilecek olan doğaüstü yaratıklardan çeşitli şekillerde haber verirler. Onların haber iletme şekilleri yakarma, dans gibi mimikler, kurban etme ve nihayet resim yapma yoluyla gerçekleşmiştir. Öte yandan sanatın böyle dinsel, majik bir yön almasının temelinde de ekonomik sorun yatmaktadır. Bu ekonomik sorun ise ilkel yaşamda çok geniş ölçüde avcılığa bağlıdır.

Alt, Orta ve Üst Paleolitik insanlar yaşamlarını et ve yabani bitkilerden sağlamaktaydılar. İnsanın en büyük kaygısını da avlanmak oluşturuyordu. Bu kaygıyı anlatan izler bu çağ insanların yaptığı aletlerden, daha sonra tuzak, kapan, av hayvanları gibi tasvirlerden oluşmuştur.

Bu çağda çaresizlik içinde kalan insan, kurtuluşu din ve maji yaratmakta ve bu kavramlara sığınmakta buldu. Böylece çoğu kez işleyiş bakımından sanat, din-maji ve avcılığı birbirinden kesin sınırlarla ayırmak olanaksızdır. Üçü birden kompleks bir ağ oluşturmaktadır. Ancak şurası bir gerçek ki taş çağlarında meydana getirilen tüm eserler de din-maji ve avcılık açısından yorumlanamazlar.

Zaman zaman din, sihir ve avcılıkla ilgisi olmayan daha değişik arzu ve düşüncelere yer veren eserler de vardır. Örneğin süslenme arzusundan doğan artistik eserler gibi.

Süslenme arzusunun bir ölçüde insanı da aşan bir eğilim olduğu kayıtlar arasındadır. Örneğin bazı kuşlar parlak objelerle yuvalarını süslemeyi severler. Bunların yuvalarına bakıldığında, hayvan kabukları, yıldızlı kağıtlar, beyazlaşmış kemik parçaları ve diğer yabancı cisimlerin bulunduğu görülür. Bunları yuvaya taşımaları tamamen içgüdüsel bir davranıştır. İnsanın tarihinin ilk evrelerinde doğanın güzelliğinden etkilenmesi, etrafında gördüğü çizgi ve hacimleri taklit etmeye kalkışması doğal bir davranıştır. Bu saptama ister doğru olsun, ister yanlış, insanın doğasında bir süslenme eğilimi olduğu gerçektir. İşte bu ve buna benzer etmenler sanatın doğuş meselesinde tarihi faktörlerdir.

Aşağıda Paleolitik sanatın maji ile açıklanması tezini bazı somut eserlerle örnekleyelim:

Çeşitli av hayvanlarını kapanlara, tuzaklara kapılmış, ok ya da kargı ile yaralanmış zor durumda göstermek majik bir anlam taşımaktadır. Burada hakimiyet, hayvanın sağrısını delen ok ve akan kanla kendini gösterir.

Yine hayvanın tasviri üzerine çıkarılan el izleri ona hakim olma işareti olarak da yorumlanabilir. Bu yorumda el, majik bir eleman olarak karşımıza çıkmaktadır. Üzerlerine birçok delik açılmış olan birtakım hayvan heykelcikleri de iyilikleri ve kötülükleri sembolize eder, bunlar yine kötü kuvvetleri, felaketleri önlemek için yapılan ritlerin başlıca unsurlarıydı.

Bu tür majik anlatım çerçevesi içinde insanlar, birtakım fantastik yaratıklar yaratma yoluna da gitmişlerdir. Şöyle ki kendini de büyü ve sihir yolunda bir unsur olarak görmeye başlayan insan bu kez kendisini de maskeler ve postlarla donanmış olarak göstermeye başlamıştır. Bu tür tasvirler grubun büyücüleridir. Bunlar çeşitli seramonileri yönetirler. Hayvan tasvirleri yakınına çizilen bu büyücü tasvirleri, cereyan etmekte olan ayini izlemek, bereketli avlar için vahşi hayvan gruplarını cezbetmekle yükümlüdürler.

Çeşitli post ve maskelerle süslenmiş büyücü sembollerinin en önemlilerinden biri Fransa'daki Trois-Freres Mağarası'nın duvarı üzerine çizilmiştir. Büyücüler aynı zamanda birtakım seramonilere de başkanlık etmekle görevlidirler. Bu görüşü destekleyen bir bulgu da yine Fransa'daki Tuc d'Audoubert Mağarası'nın dibinde killi bir toprak üzerindeki dans eden ergin insan ayak izleridir.

Büyücülerin postlara sarıldıklarını söyledik. Aynı davranışı Eskimo ve Boşıman (Afrika'nın güneyindeki pigme-avcı toplayıcı ilkel kavimler) avcıları gibi aktüel ilkelde de görmek mümkündür. Eskimolar rengenyiklerini, boşımanlar ise devekuşlarını avlarken bu hayvanlara rahatça sokulabilmek için o hayvanın postunu giyerler.

Yine dinsel amaçlı eserler arasında en güzel örneklerden biri Fransa'daki Lascaux Mağarası'nın "kuyu sahnesi" dir. Burada bir bizonun bir avcı tarafından kargı ile bağırsakları deşilmiştir. Geriden gelen bir gergedan ise avcıyı öldürmüştür. Yerde sırtüstü yatmakta olan avcının başı kuş başı şeklinde temsil edilmiştir. Hemen yanındaki bir tünekte ise bir kuş bulunmaktadır. Bu da kuş ile insan ruhu arasında kurulan paralelliği temsil etmektedir. Yani ölen avcının ruhu bedeninden kuş olarak çıkmıştır. Esasen Alaska, Orta Afrika, Avustralya yerlilerin de de kuşun ruhun temsilcisi olması bu yoldaki düşüncüyü desteklemektedir.

Resimler bir yandan hayvanları majik etki altına almak suretiyle avlanmalarını kolaylaştırmak, öldürülen hayvanlarla barışmak isteği uyandırırken öte yandan da herhangi bir

kıtlığı önleme endişesine dayanan av hayvanlarını çoğaltma pratiklerini vermektedir. Örneğin iki hayvan birbirine kasıtlı bir şekilde yaklaştırılmışsa bunlardan biri erkek, biri dişi ise burada bir çoğalma ve bereket sahnesi vardır.

Bütün bu çabalar beslenmede avcılığın ne kadar önemli bir rolü olduğunu göstermektedir. Bu bereket sahneleri belki de elverişsiz mevsimlerde hayvanların çoğalmasını arzu eden ve bunu sihir yoluyla sağlamaya çalışan sanatçılar tarafından yapılmışlardır. Ayrıca bu tasvirlerin yapıldıkları yerler de kutsal mevkiler olarak bilinmektedirler. Bu tip eserlerin en ünlülerinden biri Fransa'daki Tuc d'Audoubert Mağara'sının dip kısımlarında taban killeri içine şekillendirilen erkek ve dişi bizon heykelcikleridir. Bu ritler için söz konusu mağarada bizonun kullanılışı bu hayvanın beslenmede yani maddi yaşantıda oynadığı büyük rolden ileri gelmektedir. Hayvanların yanı sıra insanların da üremeye gereksinimi vardır. Bunu da yaptığı bereket sembolü kadın figürleri ile sağlamaya çalışmıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Yalçınkaya, I., (1972-1973) Diptarih Açısından Sanatın Kaynağı, Antropoloji 7: 207-220, Ankara.

Yalçınkaya, I., Taş devirlerinde Sanat Eserleri ve Türkiye'deki İzleri, 1973, Basılmamış Doktora tezi